

УДК 378.001(73)

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ США (XX–XXI СТ.)

Козубовська І.В., д. пед. н., професор
кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Стойка О.Я., к. пед. н.,
доцент кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті зосереджена увага на трансформаційних процесах у вищій школі США. Підкреслюється, що саме XX–XXI ст. є періодом суттєвих змін в освіті США (елективні курси, кредитна система, дистанційне навчання, академічна мобільність, орієнтація на ринок праці). Здійснено типологію інституційних реформ, яка включає перетворення 1-го і 2-го порядку, еволюційні й революційні, адаптивні й генеративні, активні й реактивні зміни.

Ключові слова: професійна підготовка, вища школа США, трансформаційні процеси, елективні програми, кредитно-модульна система.

В статье рассматриваются трансформационные процессы в высшей школе США. Подчеркивается, что именно XX–XXI ст. являются периодом существенных изменений в образовании США (элективные курсы, кредитная система, дистанционное обучение, академическая мобильность, связь с рынком труда). Представлена типология изменений 1-го и 2-го порядка, эволюционные и революционные, адаптивные и генеративные, активные и реактивные изменения.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, высшая школа США, процессы трансформации, элективные курсы, кредитно-модульная система.

Kozubovska I.V., Stoyka O.Ya. TRANSFORMATION PROCESSES IN THE HIGH SCHOOL OF THE USA (XX–XXI C.)

This article focuses on peculiarities of transformation processes in higher education of the USA. The period of the XX–XXI century is considered particularly significant in the development of the US education (elective courses, credit system, distance learning, academic mobility, labor market orientation). The typology of institutional reforms includes: the conversion of 1st and 2nd order, evolutionary and revolutionary, adaptive and generative, active and reactive transformations.

Key words: professional training, US high school, transformation processes, elective system of curriculum, credit-module system of education.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань сьогодення є інтеграція вітчизняної системи вищої освіти у світовий освітній простір, що вимагає врахування поряд із національними особливостями загальних тенденцій світового розвитку в процесі модернізації вітчизняної системи освіти, тому необхідність вивчення й узагальнення зарубіжного досвіду розвитку вищої школи є очевидною. Доцільним, на нашу думку, є дослідження освітнього досвіду США, де здійснюються різні економічні та соціальні проекти, зорієнтовані на вдосконалення освітньої системи, розвиток творчої особистості. Система вищої освіти США диверсифікована, має певні традиції в пошуку нових форм і методів професійної підготовки фахівців. Очевидними є досягнення американської вищої школи у сфері функціонально-технічних рішень, в організації навчального процесу, його комп'ютеризації, в підготовці кадрів високої кваліфікації. Вища школа США володіє високим

науковим потенціалом. Водночас динаміка розвитку вищої школи США демонструє й наявність деяких проблем, що спонукає до пошуку найбільш оптимальних шляхів їх вирішення, зумовлює трансформаційні процеси, які ведуть до модернізації вищої освіти на основі відповідності актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства й держави. При цьому цінним є те, що зміни в освітній сфері не відбуваються стихійно. США є країною, де накопичений суттєвий конструктивний досвід ефективного управління інституційними перетвореннями в освітній сфері, чого бракує в Україні.

Ступінь розробленості проблеми. Окремі аспекти функціонування американської вищої школи досліджувалися вітчизняними вченими: Н. Бідюк (освіта дорослих), Н. Горішна (підготовка соціальних працівників), І. Зварич (оцінювання знань студентів), О. Кокор (підготовка викладачів іноземної мови), О. Корнієнко (підго-

товка бакалаврів), О. Магдюк (підготовка шкільних консультантів), О. Мартинюк (підготовка магістрів технічного перекладу), Т. Олендр (моніторинг якості вищої освіти), О. Садовець (професійне становлення вчителя), О. Романовський (характерні риси системи освіти США), Л. Черній (компетентнісний підхід у професійній підготовці вчителів іноземної мови), Р. Шаран (професійна підготовка магістрів інформаційних технологій), Н. Щур (підготовка вчителя біології) та інші.

Водночас у вітчизняній педагогічній науці відсутні дослідження трансформаційних змін у системі вищої освіти США, які відбуваються там упродовж останніх десятиріч і забезпечують підвищення якості освіти.

Мета статті полягає у виявленні основних тенденцій реформування системи вищої освіти США й обґрунтуванні можливостей використання прогресивних ідей американського досвіду у вітчизняному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження встановлено, що сучасна система американської вищої освіти, на відміну від України, відзначається високим рівнем децентралізації. Відповідно до 10-ї поправки до Конституції США, федеральний уряд не має права встановлювати загальнонаціональну систему освіти, визначати політику й навчальні програми для шкіл і вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ). Рішення щодо цих питань приймаються на рівні влади штату чи округу. Усі штати мають специфічні системи освіти. Роль федерального уряду у сфері освіти зводиться до загального керівництва без надмірного втручання. Федеральний уряд несе юридичну відповідальність за захист права кожного громадянина США отримати рівний доступ до державних навчальних закладів. Розробку загальнонаціональної політики у сфері вищої освіти здійснює Міністерство освіти США (U.S. Department of Education), яке інтегрує плани розвитку вищої освіти й економічного зростання [1, с. 39–49].

Вищі навчальні заклади США розрізняються за акредитаційним статусом (акредитовані та неакредитовані), формою власності (державні й приватні), рівнем навчання (дворічні й чотирирічні) тощо [2]. Акредитовані й неакредитовані навчальні заклади суттєво вирізняються за своєю роллю в системі освіти. Вони можуть бути як державними, так і приватними, чотирирічними і дворічними. Приватні вищі навчальні заклади поділяють на комерційні та некомерційні. Останні функціонують як неприбуткові організації, їхня діяльність спря-

мована на досягнення соціального ефекту, тобто культурних, освітніх, наукових, благодійних та інших суспільно корисних цілей. Комерційні навчальні заклади створюються з метою отримання прибутку і його подальшого розподілу між засновниками.

Сьогодні в системі вищої освіти США існують три основні типи навчальних закладів: університети, коледжі та спеціалізовані інститути. Університети є ядром вищої школи США і представляють американську систему вищої освіти на міжнародному ринку освітніх послуг. Університети забезпечують високий рівень професійної підготовки, оскільки в них сконцентрований потужний кадровий потенціал, здійснюється значний обсяг наукових досліджень.

У процесі проведеного дослідження виявлено, що кінець ХХ – початок ХХІ ст. є особливо важливим періодом у розвитку освіти в США, оскільки саме в цей час освіта стає одним із пріоритетних напрямів державної політики, що зумовлює суттєві трансформаційні процеси [3, с. 51–71]. Для вдосконалення системи освіти загалом і вищої освіти зокрема прийнято низку законодавчих актів і державних програм, які стосуються нових видів фінансової допомоги (гранти додаткових можливостей для студентів із малозабезпечених сімей, збільшення суми грантів Пелла, реформа студентських позик тощо), підготовки абітурієнтів до вступу у ВНЗ, дистанційної освіти, питань навчання етнічних меншин, гендерної рівності, академічної мобільності студентів. Особливо важливе значення має посилення уваги держави до питання наближення вищої школи до ринку праці, зміцнення зв'язку вищої школи з промисловістю. Це стосується як професійної підготовки фахівців, так і діяльності дослідницьких університетів. Така тенденція простежується надалі й загалом є позитивною, водночас має місце небезпека комерціалізації університетів.

Упродовж останніх десятиріч уряд США проводить політику формування групи провідних університетів, у яких зосереджено основний науковий потенціал країни. Такі університети отримують максимальні федеральні асигнування, мають найбільш кваліфіковані науково-педагогічні кадри, вводять складні освітні програми, забезпечують близько 80% усіх наукових розробок. Орієнтація університетів на промислові потреби та капіталізація досліджень – одні з найбільш суттєвих аспектів трансформаційних процесів у вищій школі США. Новою тенденцією в розвитку освіти й науки є створення навчально-науково-промислових об'єднань, так званих «парків», «техно-

полісів», які поєднують завдання підготовки фахівців, здійснення наукових досліджень і впровадження їхніх результатів у промислове виробництво в найбільш наукоємних галузях.

Сьогодні у ВНЗ США функціонує елективна система формування навчальних програм, запровадження якої розпочалося ще в минулому столітті. Із цього часу вона суттєво трансформувалася, проте й нині є елективно-детермінованою й називається системою керованої та контрольованої факультативності. Ця система надає можливість студентам самостійно обирати дисципліни для вивчення з переліку розроблених ВНЗ навчальних курсів. Усі курси поділяються на обов'язкові та факультативні, причому навчальний заклад самостійно обирає кількість обов'язкових курсів для отримання певного ступеня, частина з яких повинна бути вивчена в повному обсязі. Співвідношення між обов'язковими й факультативними курсами може варіювати залежно від традицій чи спрямування навчального закладу.

Елективна система навчальних програм визначає певні особливості організації навчального процесу, основою якого є кредитна система [4; 5]. Її сутність полягає в оцінюванні часу, витраченого студентом на вивчення курсу, базується на модульній концепції навчальної дисципліни, передбачає розподіл змісту навчання на структурні елементи (модулі). Курсом вважається не тільки сукупність лекцій і семінарів, а й лабораторні заняття, самостійні дослідження, стажування, виконання домашніх завдань, реалізація індивідуальних і групових проєктів тощо. Акцент у понятті «курс» робиться на різноманітних видах «академічного досвіду», який здобуває студент.

Система кредитних годин постійно вдосконалюється з метою її пристосування до вимірювання результатів навчання, а не часу, витраченого на виконання навчальних завдань. Наприклад, студентам присвоюються кредити різних рівнів за один і той же навчальний курс залежно від виду їхньої навчальної діяльності. Так, студент може отримати кілька кредитів за відвідування лекцій і складений іспит із навчального курсу. Але якщо, крім основної навчальної діяльності, студент виконує й громадські обов'язки або займається науковою роботою, то кількість присвоєних йому кредитів збільшується. Інший підхід базується на відповідній кількості кредитних годин студенти мають оволодіти сукупністю встановлених ВНЗ професійних компетенцій.

Щодо розрахунку навантаження викладачів у кредитних годинах, то цікавою є

американська система «вагових кредитних викладацьких одиниць», яка передбачає нарахування певної кількості кредитів за виконану роботу з урахуванням її складності. Наприклад, кожному навчальному курсу присвоюється коефіцієнт K , що набуває значення від 1 до 6. Проведення занять із гуманітарних наук – $K=1,3$, іноземних мов – $K=1,5$, природничих наук – $K=2$ тощо. Якщо кількість студентів на лекції не перевищує 45 осіб (а це також є показником якості викладання), то $K=1$, у протилежному випадку – $K=2$. Отже, навчальному курсу нараховується певна кількість одиниць залежно від кількості занять, які проводяться щотижня; потім це число множиться на коефіцієнт K для визначення кількості «вагових кредитних викладацьких одиниць». Отже, представлена система враховує не тільки кількість проведених занять, а й складність дисципліни, яку читає викладач відповідно до галузі науки (гуманітарна-природничача-суспільна), і кількість слухачів в аудиторії.

Тривалий час у вищій школі США, зокрема в університетах, перевага надавалася науково-дослідній роботі, проте впродовж останніх років ВНЗ вдалося досягти оптимального співвідношення між науково-дослідною й педагогічною діяльністю викладачів.

Актуальними для вищої школи США є питання академічної мобільності студентів. Мобільність (трансфер) розуміється як переміщення студентів із одного ВНЗ в інший і процес зарахування кредитів, які відображають освітній досвід студента. Якщо раніше переважала «вертикальна» мобільність, найчастіше з 2-річних коледжів у 4-річні, то зараз отримала поширення «горизонтальна» мобільність, тобто рух студентів із одного коледжу або університету в інший на тому ж освітньому рівні. Багато студентів одночасно вчать у двох і більше навчальних закладах. Для забезпечення такої можливості ВНЗ США використовується блочний трансфер кредитів (присвоєння блоку академічних кредитів студенту, який успішно завершив кілька навчальних курсів або отримав сертифікат чи диплом). Блочний трансфер використовується вже протягом кількох років у професійно-технічних школах США, а останнім часом і для отримання академічних ступенів. В освітній практиці процес зарахування кредитів відбувається на основі розроблених моделей блочного трансферу («курс за курс», «наведення мостів» тощо).

Трансформаційні процеси в системі вищої освіти зумовили інтенсивний розвиток інноваційних форм і методів навчання, зокрема лекції-дискусії, узагальнюючі лекції,

випереджувальна самостійна робота, модульна система навчання, «аудиторні дослідження», моделювання ситуацій, відеометоди. Збільшується частка практичних занять, лабораторних робіт, самостійної роботи. Студент сприймається як активний учасник процесу пізнання.

У кінці ХХ ст. в США актуалізується проблема доступності освіти. Виникають нетрадиційні ВНЗ формальної освіти, що сприяє навчанню без відриву або з частковим відривом від виробництва. Більшість «нетрадиційних» студентів зараховуються до коледжів із правом самостійного складання розкладу, включаючи не тільки навчання за системою «неповного навчального дня», а й заняття у вихідні дні та під час канікул. Найбільш поширеними структурами нетрадиційного типу є «університет без стін», «коопероване навчання», дистанційне навчання, екстернат тощо. Частина з них дає рівень вишівської, а інша – післядипломної освіти чи підвищення кваліфікації. Розширюються послуги для навчання людей із обмеженими можливостями [6].

Аналіз наукової літератури (О. Белякін, Р. Діксон, С. Конрад, Р. Маршалл, Р. Міллер та ін.) надає можливість здійснити типологію інституційних перетворень у вищій школі США (перетворення 1-го і 2-го порядку, еволюційні й революційні, адаптивні та генеративні, активні й реактивні), а також виокремити наявні моделі управління інституційними перетвореннями (традиційна адміністративна, модель співучасті, кластерна, модель управління як відкрита система) [7].

Упродовж останніх десятиліть відбуваються певні зміни у фінансуванні вищої школи США, яке є одним із найбільших у світі та має два джерела – приватний капітал і державний бюджет. Спочатку вища освіта отримувала фінансові засоби більше від приватного капіталу, ніж від держави. У кінці минулого століття обсяги державного фінансування стали перевищувати приватні. Незважаючи на те що останнім часом державне фінансування вищої освіти трохи скоротилося, сьогодні спостерігається стабільна тенденція балансування між державними й ринковими пріоритетами. Фінансування вищої освіти США здійснюється за трьома основними напрямками: наукові дослідження, інституційна допомога та допомога студентам.

Трансформаційні процеси, які мали місце в системі вищої освіти США в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., забезпечили певні якісні зрушення у вищій освіті. Проте підвищення якості освіти залишається пріоритетним завданням американської вищої школи й у

сучасних умовах. Основними тенденціями підвищення якості вищої освіти є посилення партнерських відносин вищих освітніх установ із соціальною інфраструктурою, промисловістю, громадська відкритість та орієнтація на зовнішні стандарти якості вищої освіти; створення у ВНЗ атмосфери, яка орієнтує студентів на постійне покращення якості освіти; забезпечення відповідності діяльності професорсько-викладацького складу вимогам до якості підготовки фахівців; орієнтація студентів на практичне застосування отриманих знань; урахування індивідуальних особливостей студентів [8; 9, с. 154–158].

Аналіз трансформаційних процесів у вищій школі США дає змогу виокремити основні напрями використання американського досвіду, які, на нашу думку, можуть збагатити теорію і практику підготовки вітчизняних фахівців: 1) зміни в структурі та системі управління ВНЗ (формування нових типів вищих освітніх закладів і форм навчання: дистанційних, віртуальних університетів, кооперованого навчання тощо; зростання частки недержавних ВНЗ; вдосконалення організаційної структури й методів управління ВНЗ на основі поєднання державного, державно-громадського управління та самоврядування); 2) інтеграція вищої освіти, науки й виробництва (стимулювання розвитку фундаментальних досліджень та інноваційної діяльності; залучення викладачів і студентів до науково-дослідної діяльності через формування системи дослідницьких університетів; поєднання навчально-наукової й виробничої діяльності, зближення її з дослідницькими проектами фірм, корпорацій; залучення співробітників цих організацій до участі у вишівських семінарах, конференціях, проектуванні навчальних планів і програм, використання нових форм промислово-університетського співробітництва); 3) запровадження системи варіативної підготовки фахівців (маркетингова орієнтація освіти, врахування потреб ринку праці; розробка й реалізація системи елективного навчання; спеціалізація за принципом діяльності американської вищої школи; міждисциплінарна, інтегрована побудова програм); 4) створення сучасної системи профорієнтації та профвідбору студентів. Цей напрям може бути реалізований через застосування політики «наближення» випускників шкіл до рівня вимог ВНЗ у формі знайомства з навчальними програмами ВНЗ, підготовчих курсів, консультацій, лекцій; зближення шкільної й вишівської програм, скорочення термінів навчання у ВНЗ або в школі за рахунок узгодженого викла-

дання загальноосвітніх дисциплін, а також ранньої спеціалізації: «раннє зарахування» (Advanced Placement) зразу на II курс ВНЗ; запровадження системи прогнозування майбутньої успішності абітурієнтів; функціонування служби профорієнтації в школах і ВНЗ; вдосконалення системи зарахування у ВНЗ, яка передбачає застосування не лише тестів множинного вибору, а й інших методик, які допускають демонстрацію знань у вільній, нестандартизованій формі та надають можливість вияву індивідуальних особливостей і творчого розвитку абітурієнтів; 5) удосконалення системи кредитних годин (застосування кредитних годин як універсальної одиниці виміру трудомісткості навчальної діяльності студентів ВНЗ; розрахунок навантаження викладачів; використання кредитів у процесі академічної мобільності викладачів і студентів); 6) підвищення якості викладання у вищій школі (наукова, грантова робота викладачів, проведення різноманітних досліджень, використання їх результатів у процесі розробки й викладання дисциплін; розвиток творчих резервів особистості викладача вищої школи, забезпечення можливості наукової роботи; визнання високого соціального статусу викладача та відповідне фінансове забезпечення цього статусу; сприяння адміністрації науково-кар'єрному зростанню викладача вищої школи; використання зарубіжного досвіду підготовки фахівців у вітчизняній системі професійної освіти, що передбачає готовність викладачів до міжкультурної взаємодії, співпрацю із зарубіжними вищими школами).

Висновки. Вища школа США пройшла тривалий період розвитку і продовжує далі динамічно розвиватися. Кінець XX – початок XXI ст. характеризується суттєвими трансформаціями в системі вищої освіти, які зумовили підвищення якості навчання

й заслуговують на увагу вітчизняних науковців.

Подальшого вивчення потребують питання впровадження американського досвіду у вітчизняний освітній простір, зокрема вдосконалення системи кредитних одиниць, елективних навчальних програм, академічної мобільності студентів, функціонування дослідницьких університетів, використання інноваційних методів і форм навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Trow M. Federalism in American Higher Education / M. Trow // *Higher Learning in America, 1980–2000* / Ed. by Levine A. – Baltimore : John Hopkins Univ. Press, 1994. – P. 39–49.
2. Lucas C.J. *American Higher Education: A History* / C.J. Lucas. – N.Y. : St. Martin's Griffin, 1994. – 292 p.
3. Каверина Э.Ю. Высшие учебные заведения США: структура и классификация / Э.Ю. Каверина // *США-Канада. Экономика, политика, культура.* – 2004. – № 7. – С. 51–71.
4. Shedd J. The History of the Student Credit Hour / J. Shedd // *New Directions for Higher Education.* – Vol. 1. – 2003. – № 122. – P. 5–12.
5. Ehrlich T. The Credit Hour and Faculty Instructional Workload. “How the student credit hour shapes higher education”. Edited by J. Wellman and T. Ehrlich. – № 122. – 2003. – P. 45–55.
6. Bowers-Brown T. Widening Participation in Higher Education amongst Students from Disadvantaged Socio-economic Groups / T. Bowers-Brown // *Tertiary Education and Management.* – 2006. – Vol. 12. – No. 1. – P. 59–74.
7. Белякин А.М. Управление институциональными преобразованиями в высшей школе США на рубеже XX и XXI веков : дисс. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / А.М. Белякин. – Казань, 2009. – 379 с.
8. *Education for Democracy: Contexts, Curricula, Assessments* / Ed. by W. C. Parker. – The Ohio State Univ. : Inf. Age Publ. Inc., 2002. – 242 p.
9. Gale G. Governance in the Twenty-First-Century University: Approaches to Effective Leadership and Strategic Management / G. Gale // *ASHE-ERIC Higher Education Report.* – V. 30. – № 1. – 2003. – P. 154–158.